

ЗМІСТ

Розділ I. Теоретико-методологічні підходи до проблеми особистісного зростання

Pietrulewicz B., Zhuravlova L. Significant attachment relationships and psychosocial adaptation during adolescence

Liberska H. Relations between identity and temporal orientation in adolescence

Горбунова В. В. Сприяння соціального оточення відновленню та зростанню особистості при посттравматичних станах та розладах

Климчук В. О. Посттравматичне зростання та як можна йому сприяти у психотерапії

Снігур Л. А., Сарафанюк Е. І., Луханін В. В., Ворона В. В. Психологічні основи реалізації завдання вищої військової школи щодо формування майбутнього офіцера як лідера

Булгакова О. Ю. Теоретико-методологічні основи у визначенні змісту поняття «психологічна готовність»

Весельська А. Л. Психологічна модель розуміння музичних творів: структура та компонентний склад

Водолазська О. О. Саморегуляція у професійному становленні майбутнього фахівця

Гавриловська К. П., Фурман О. І. Особливості Я-концепції осіб, що перебувають у неформальних релігійних організаціях

Данильченко Т. В. Особливості соціальної поведінки осіб з різним типом суб'єктивного соціального благополуччя

Загурська І. С., Никончук Н. О. Тренінг як форма психологічної допомоги у подоланні ситуативної тривожності старшокласників

Кабиш-Рибалка А. В. Життєві стратегії як творчі засоби проектування життєвого шляху особистості

Кабиш-Рибалка Т. В. Аналіз моделей організаційної прихильності у волонтерів спортивного профілю

Кириченко В. В. Життя в епоху перемін

Кириченко О. М. Дослідження самооцінки студентів-психологів

Кузнєцова О. В. Самозмінювання як ресурс інноваційності особистості

Можаровська Т. В. Структурно-динамічна модель розвитку екологічної свідомості

Фальковська Л. М. Конструкт справедливості як механізм регуляції поведінки

Фриз І. В., Сидоренко Н. І. Психологічні детермінанти розвитку вольових якостей в юнацькому віці

Розділ II. Прикладні аспекти психології особистісного зростання

Журавльова Л. П., Дончев Ф. А. Исследование образа тела в сознании трансгуманистов

Власенко І. А. Активізація конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів як передумова їх особистісно-професійного зростання

Гавриловська К. П. Соціальне конструювання правової дійсності

Даценко Т. О. Опанування технік психолого-педагогічної підтримки дитини як умова професійного зростання педагога

Дмитрієва С. М., Бутузова Л. П. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань старшокласників

Дубравська Н. М., Сидоренко Н. І. Актуалізація особистісних детермінант успішної професійної підготовки майбутніх підприємців

Іванова Я. В. Пассионарность и экзистенция: соотношение эмпирических показателей

Кирильчук І. В. Особливості формування суб'єктності учня в підлітковому віці

Король Л. М., Максимець С. М. Психологічні проблеми впливу інтернету на становлення особистості

Кулаковський Т. Ю., Кулаковська О. Г. Підприємницькі наміри як передумова підприємницької діяльності

Литвинчук А. І. Рефлексія емпатійних переживань в юнацькому віці: екологічний аспект

Лучків В. З. Вікові особливості гендерних відмінностей емпатійної детермінації асертивності

Мазяр О. В. Глибиннопсихологічні особливості сприймання «пікаперами» осіб іншої статі

Майстренко Т. М. Особистісні цінності у регуляції навчальної діяльності студентів

Мачушиник О. Л. Пізнавальна активність як важлива складова професійної підготовки психологів

Мужанова Н. В. Вікові особливості смислової сфери представників неформальних субкультур

Портницька Н. Ф., Долінчук І. О. Способи вирішення конфліктів як чинник побудови подружніх стосунків: актуальні тенденції

Сенкевич В. Г. Вікові відмінності у психологічному реагуванні на небезпеку щодо ураження ВІЛ

Сидоренко Н. І., Фриз І. В. Проблема саморегуляції поведінки та її особливості у майбутніх вчителів

Тичина І. М. Інтрапсихічна монодрама як метод пізнання та пошуку внутрішніх ресурсів розвитку особистості

Шапран Т. М. Використання мотивів символдрами в роботі з внутрішніми конфліктами осіб юнацького віку

Шмиглюк О. Г. Особливості уявлень учасників АТО про сучасного українця

Шпак М. М. Емоційний інтелект як особистісний ресурс забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів

Інна Анатоліївна Власенко,
психолог, ТОВ «Центр розвитку дитини «Індиго»,
вул. Маршала Жукова, 33а, м. Київ, Україна

АКТИВІЗАЦІЯ КОНСТРУКТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ УЧИТЕЛІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглянуто змістові і процесуальні аспекти програми, спрямованої на зниження проявів внутрішньоособистісних конфліктів учителів. Представлено результати впровадження означеної програми, що свідчать про розвиток самосвідомості вчителів, підвищення їх адаптаційних можливостей, зниження проявів та рівня внутрішньоособистісних конфліктів і загалом про особистісно-професійне зростання педагогів.

Ключові слова: тренінг, внутрішньоособистісний конфлікт, суб'єкт, самосвідомість, вчителі.

Актуальність дослідження. Соціально-політична нестабільність, зміни ціннісних засад суспільства, реформування системи освіти в Україні зумовлюють зростання конфліктності у стосунках суб'єктів навчально-виховного процесу, а також підвищення внутрішньої дисгармонії вчителя, що виявляється у формі внутрішньоособистісних протиріч та конфліктів. Зважаючи на складність і стресонасиченість професії, вчителі нерідко стикаються з внутрішньоособистісними конфліктами. Психологічний стан учителя може безпосередньо відобразитися на психоемоційному стані учнів, ефективності навчального процесу. Від успішного вирішення проблеми внутрішньоособистісного конфлікту залежить психічне здоров'я вчителів та учнів, їх здатність використовувати наявні ресурси для особистісно-професійного зростання.

Постановка проблеми. У психологічній практиці існують суперечності між потребою вчителів у досягненні самореалізації та наростанням їх внутрішньої конфліктності, між необхідністю конструктивного подолання педагогами внутрішньо-особистісних конфліктів і недостатньою розробленістю комплексних засобів, спрямованих на їх подолання.

Мета статті. Зважаючи на недостатню розробленість і актуальність впровадження практичних заходів щодо посилення конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів, визначено мету статті – розкрити змістові та процесуальні аспекти програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів і висвітлити результати її впровадження.

Виклад основного матеріалу. Загальнотеоретичні аспекти проблеми внутрішньоособистісних конфліктів окреслено в роботах зарубіжних (А. Адлер, Е. Еріксон, К. Левін, Л. Фестінгер, З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг та інші), радянських і російських (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Бо-жович, Ф.Є. Василюк, О.М. Леонтьєв, В.С. Мерлін, В.М. Мясіщев та інші) та українських психологів (О.Ф. Бондаренко, О.А. Донченко, Т.М. Титаренко, В.М. Чернобровкін та інші).

Було проведено аналіз напрямів дослідження внутрішньоособистісних конфліктів у зарубіжній та вітчизняній психології – психоаналітичного (З. Фрейд, А. Адлер, К. Хорні); теорії групової динаміки (К. Левін, Д. Креч), гештальтпсихологічного (Ф. Перлз), когнітивного (Л. Фестінгер, А. Елліс), екзистенційного (Р. Мей, В. Франкл), гуманістичного (К. Роджерс, А. Маслоу), структурно-особистісного (Б.С. Братусь, О.Р. Лурія, В.В. Столін, А.А. Файзуллаєв), соціально-психологічного (П.П. Горностай, Т.М. Титаренко), клінічного (В.М. Мясіщев, О.І. Захаров) та конструктивного (Ф.Є. Василюк, Б.І. Хасан). Проведений аналіз засвідчив складність означеного феномену та відсутність єдиного загальноприйнятого погляду дослідників на сутність і природу внутрішньоособистісного конфлікту.

Окремі дослідження українських та російських науковців стосуються специфіки внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності індивіда: у соціальних працівників (А.В. Кунцевська), успішних психологів (О.Г. Макаров), медперсоналу (О.В. Марфін), держслужбовців (В.О. Жданов), у курсантів військових училищ (С.А. Чистяков) та інших соціальних груп.

Аналіз досліджень професійної діяльності вчителів виявив, що її психологічними особливостями є напружений характер (Е.І. Кіршбаум, О.М. Лукашенок), поліфункціональність (К.Є. Корнеєва, А.В. Осницький), висока вірогідність розвитку професійної деформації особистості (Л.М. Мітіна, О.С. Ноженкіна), що може провокувати підвищення у педагогів внутрішнього напруження та конфліктності. Останнім часом проведено окремі дослідження з проблеми внутрішньоособистісних конфліктів у вчителів. Л.І. Березовська з'ясувала специфіку психодіагностики та корекції таких конфліктів у зв'язку із професійним вигоранням педагогів [2]. Т.М. Маланьїною розроблено та впроваджено програми психологічного забезпечення подолання внутрішньоособистісних конфліктів, спрямовані на розвиток самодопомоги у ситуаціях внутрішньоособистісного конфлікту і підвищення копінг-потенціалу вчителів [7].

Внутрішньоособистісний конфлікт у професійній діяльності вчителя розглядається нами як *системне явище, що базується на зіткненні різних особистісних утворень у результаті загострення соціально-психологічних та внутрішньоособистісних протиріч вчителя, набуло для нього особистісного смислу і виникає в умовах професійної діяльності*. На підставі теоретичного аналізу нами виокремлено сфери (когнітивну, емоційну, мотиваційну та поведінкову), а також визначено критерії прояву внутрішньоособистісних конфліктів: для когнітивної сфери – усвідомленість конфлікту та розвинутість смисложиттєвих орієнтацій; для емоційної сфери – адекватність самооцінки та амбівалентне самоставлення; для мотиваційної сфери – боротьба мотивів, можливість здійснювати вибір; для поведінки – ступінь ригідності та толерантності у взаємодіях. В результаті проведеного нами емпіричного дослідження виявлено такі прояви внутрішньоособистісного конфлікту у вчителів: нерозвинуту систему смисложиттєвих орієнтацій (17,2%), неадекватну самооцінку (42,2%), високу реактивну та особистісну тривожність (43,8% та 57,8% відповідно), дезінтеграцію мотиваційно-особистісної сфери вчителів (20,8%), високий рівень мотивації до уникнення невдач (67,8%), нестачу часу у сферах збереження здоров'я, осягнення краси природи і мистецтва (80,7%), прагнення зменшити витрати часу на професійну діяльність (21,9%), прояви завуальованої та відкритої жорстокості (35,4% та 27,6%) тощо [5].

В основу побудови програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів покладено суб'єктний підхід [1, 10], згідно з положеннями якого суб'єкт здатний до саморегуляції і самоорганізації. Тому вчитель розглядається як свідома і відповідальна особистість, автор своєї активності, здатний осмислено сприймати внутрішньоособистісні конфлікти, здійснювати усвідомлений вибір, втілювати його у діяльності, брати на себе відповідальність. Теоретичним підґрунтям згаданої програми стали положення: про конструктивний шлях подолання внутрішньоособистісних конфліктів, що реалізується у діяльності (навчанні, самовихованні) [8]; про необхідність поєднання впливу на свідому та несвідому сферу індивіда [9, 12], про ефективність використання методів активного соціально-психологічного навчання [4, 12] та когнітивно-поведінкового підходу для корекції негативних емоційних станів [11]. Враховуючи наведені положення, методи, засоби, нами розроблено модель активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів (див. рис. 1). Програма роботи, спрямована на активізацію конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів, включала групові форми роботи, тренінг для вчителів, індивідуальне консультування педагогів.

Тренінг для вчителів, розрахований на 28 годин (14 занять по 2 години), реалізовано як спрямований вплив на особистість педагога (когнітивну, емоційну, мо-

тиваційну та поведінкову сферу). Заняття проводились на добровільній основі.

Блок, орієнтований на когнітивну сферу, спрямований на усвідомлення вчителями характеристик смисложиттєвих орієнтацій, підвищення їх самоприйняття, рефлексію труднощів у взаємодії. Вплив на емоційну сферу педагога спрямований на нормалізацію самооцінки, самоставлення вчителів, розширення форм емоційного реагування, зниження проявів рольового конфлікту, подолання стану емоційної напруженості. Мотиваційний блок було реалізовано через виявлення та зниження стану розузгодження в мотиваційно-особистісній сфері вчителів, формування впевненості в собі та підвищення у них мотивації досягнення успіху. Блок, орієнтований на поведінку, спрямований на формування у педагогів комунікативної толерантності, умінь ефективного розподілу часу, підвищення гнучкості їхньої поведінки. У межах тренінгу використано різноманітні засоби: групові дискусії та обговорення, письмові практики, мозковий штурм, вправи на усвідомлення та вербалізацію емоцій, психогімнастичні вправи, психомалюнки, ігри-драматизації, вправи, на розвиток саморегуляції, рольові ігри, релаксаційні вправи, моделювання ситуацій.

Розроблена програма була апробована в спеціалізованій школі № 202 та школі № 212 I-III ступенів м. Києва у 2014 н.р. З метою з'ясування ефективності даної програми з учителів – учасників емпіричного дослідження було сформовано експериментальну (дві підгрупи по 15 осіб) та контрольну групи (30 осіб). Відбір учасників здійснювався на основі результатів емпіричного дослідження за критерієм наявності високого або середнього рівня розвитку внутрішньоособистісних конфліктів.

Мета програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя «Діалог із собою і світом» полягала у зниженні проявів та конструктивному подоланні таких конфліктів, розширенні самосвідомості та підвищенні адаптаційних можливостей учителів. Під час роботи нами поставлено такі завдання: активізація процесу самопізнання вчителя; розвиток його самосвідомості та «творчого Я»; усвідомлення особливостей самооцінки, емоційного реагування, профілактика і подолання стану емоційної напруженості; зниження розузгодження між «цінним» – «доступним» в основних життєвих сферах; підвищення комунікативної компетентності; формування навичок ефективного розподілу часу. В основу положень програми покладено принципи: суперечливості індивіда, соціальної групи і суспільства; особистості як суб'єкта власного життєвого шляху; взаємопереходів між конфліктами різних типів.

У процесі організації тренінгу ми ставили завдання допомогти вчителям пізнати світ інших людей і свій внутрішній світ; під час виконання вправ, проведення дискусій, рольових ігор виявити ті особливості особистості, що створюють конфліктний смисл,

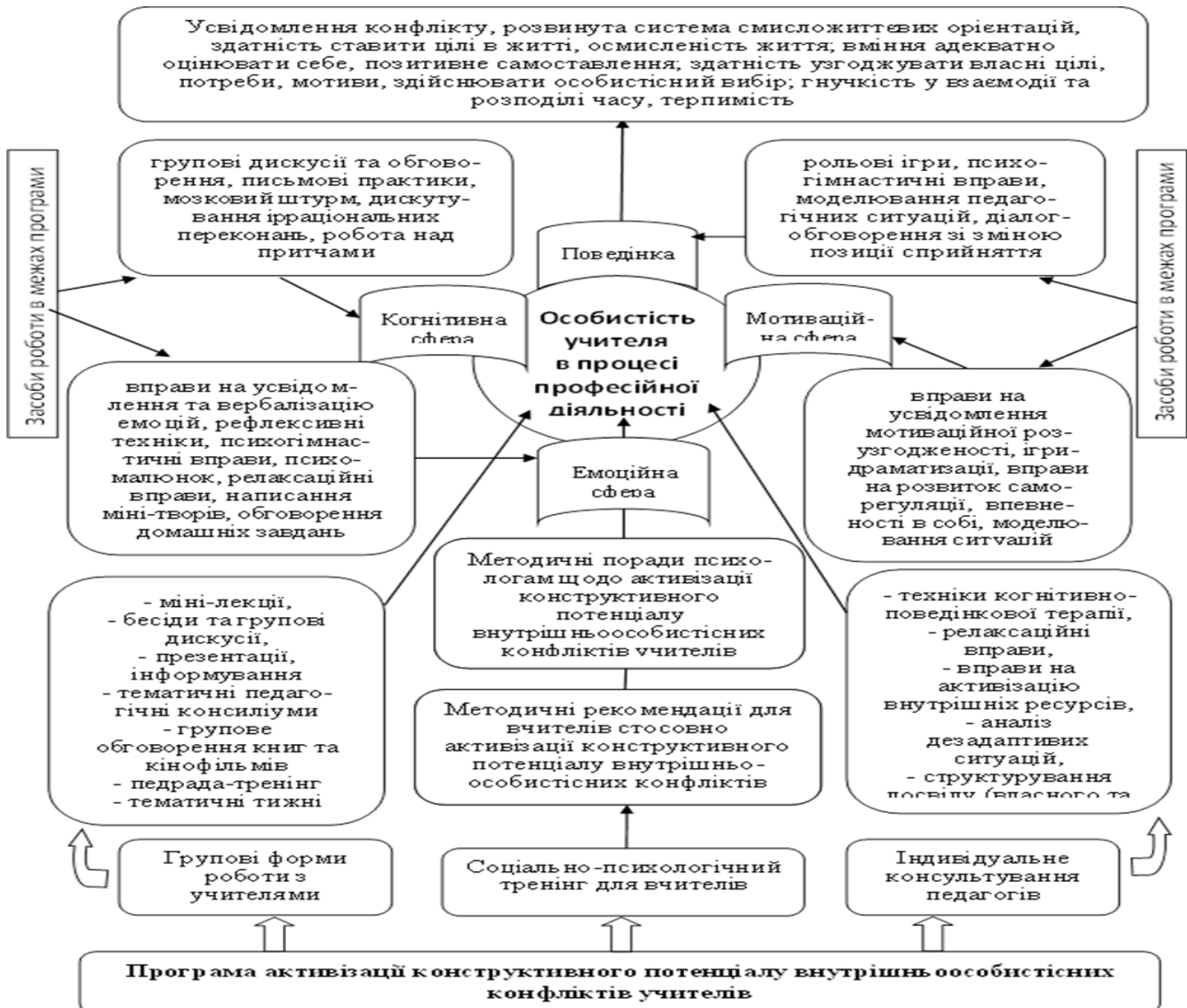

Рис. 1. Модель активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя

заважають продуктивній життєдіяльності, продукують труднощі. Якщо на початку тренінгу вчителі виявляли скутість, небажання відкриватись, прагнення зберегти наявний образ-Я, то поступово в ході роботи вдалося стимулювати їхнє саморозкриття, надати їм змогу отримати зворотній зв'язок від інших учасників, у яких нерідко виникають подібні проблеми. Також вчителі могли експериментувати з різними моделями поведінки, що забезпечувало їхній вихід на рівень усвідомлення внутрішніх протиріч і стимулювало процес трансформації самосвідомості. Кожний учасник отримував індивідуально значущу допомогу від групи та ведучого у виявленні причин особистісних труднощів та у визначенні стратегічних ліній зміни власних особистісних якостей.

Для активізації процесу самопізнання вчителів ми використовували прийоми, спрямовані на оволодіння ними адекватною інформацією про себе, свою особистість. В процесі роботи створювалися умови

для виявлення учителями різних аспектів образу Я, зокрема Я-реального та Я-ідеального; вчителі представляли себе, свої здібності, вміння, захоплення. Поглибленню саморозуміння сприяли завдання на створення власного девізу, опис сильних сторін, визначення наближених цілей і завдань на перспективу.

Значне змістовне навантаження на тренінгу мали вправи, метою яких було усвідомлення вчителями власних особливостей, що виявляються в міжособистісній взаємодії, зокрема спрямовані на розвиток уміння учасників адекватно оцінювати себе і свої дії, оптимізувати самоставлення. На розвиток самосвідомості були спрямовані вправи, що стосувались осмислення учасниками професійного життя (вправа «Чарівний політ», «Ріка життя»).

У межах означеного тренінгу також проводились групові дискусії («Якості, важливі для досягнення мети», «Як ефективно використовувати час?», «Як зрозуміти іншу людину: ресурси і труднощі»), спря-

мовані на подолання обмежень в уявленнях досліджуваних, розширення бачення заявлених проблем, усвідомлення ними власних особливостей під час рефлексії своїх аргументів. Учителі приходили до висновку про власну відповідальність за досягнення/недосягнення бажаного, за характер відносин з іншими людьми.

Під час тренінгу приділялась увага розвитку творчого потенціалу вчителя, оскільки саме вміння виявляти нові способи вирішення складних, напружених ситуацій, гнучко реагувати на повсякденні завдання і труднощі, на нашу думку, сприяють формуванню в особистості здатності до конструктивного подолання внутрішньоособистісних конфліктів. Реалізації цього завдання слугували: рольові ігри, виконання психомалюнків («Я у конфлікті», «Я теперішній – Я бажаний», «Образ, що надихає»), вправи на активізацію навиків розв'язання проблем («Образ – проблема», «Боротьба з недоробками», «Результат» тощо).

У межах представленої програми також реалізувались групові форми роботи з учителями. Їх метою було розширення уявлень педагогів про конфліктні форми поведінки, підвищення адаптаційного потенціалу вчителів. Групові форми роботи з учителями передбачали, зокрема, проведення міні-лекцій («Взаємодія з учнями: труднощі і можливості», «Психологічне здоров'я вчителя», «Способи подолання стресових ситуацій»), бесід та групових дискусій («Як ефективно працювати зі «складними» дітьми?», «Як грамотно вирішувати конфліктні ситуації?»), перегляд та обговорення презентацій, інформування, групове об-

говорення книг, кінофільмів, тематичні тижні психології.

Індивідуальне консультування проводилося відповідно до запитів учителів, які переважно стосувались проявів рольового конфлікту, невідповідності між бажаним і доступним, переживання труднощів у відносинах.

Результати, отримані на етапі порівняння показників до і після проведення програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів у експериментальній та контрольній групах за допомогою Т-критерію Вілкоксона, засвідчили ефективність впровадженої програми. Після неї відбулось зниження проявів внутрішньоособистісних конфліктів: зниження реактивної та особистісної тривожності (Темп=13; Темп=35, $p \leq 0,01$), рівня рольового конфлікту (Темп=33,5, $p \leq 0,01$), проявів внутрішньої конфліктності та самозвинувачення (Темп=16, Темп=17 відповідно, $p \leq 0,01$), високої мотивації до уникнення невдач (Темп=10, $p \leq 0,01$), у педагогів змінилось ставлення до наповнення часу (зменшилось розузгодження у сферах «збереження здоров'я» (Темп=10, $p \leq 0,01$), «осягнення краси» (Темп=10, $p \leq 0,01$), підвищилась здатність ставити власні цілі в житті (Темп=45, $p \leq 0,01$), осмислювати життя (Темп=6, $p \leq 0,01$). Після проведення формувального експерименту зменшився показник високого рівня розвитку згаданих конфліктів учителів, збільшився показник середнього рівня (див. таблицю 1). У педагогів контрольної групи на етапі контрольного зрізу не відбулося значних змін щодо рівнів розвитку означених конфліктів.

Таблиця 1.

Кількісні показники рівнів розвитку внутрішньоособистісних конфліктів учителів до і після формувального експерименту (у %)

Рівень конфлікту	Експериментальна група (n=30)						Контрольна група (n=30)					
	До експ.		Після експ.		Різниця		До експ.		Після експ.		Різниця	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
низький	-	-	2	6,7	2	6,7	-	-	-	-	-	-
середній	17	56,7	21	70	4	13,3	18	60	17	56,7	1	3,3
високий	13	43,3	7	23,3	6	20	12	40	13	43,3	1	3,3

Результати апробації авторської програми засвідчують розвиток внутрішніх ресурсів учителів, зниження проявів внутрішньоособистісних конфліктів, розширення їхніх уявлень про себе, власний образ-Я, системи смисложиттєвих орієнтацій, підвищення здатності до профілактики і подолання стану емоційної напруженості, зниження розузгодження у мотиваційно-особистісній сфері, підвищення комунікативної компетентності тощо, що доводить ефективність та доцільність впровадження цієї програми в практику психологічних служб шкіл. Запропоновано рекомендації для вчителів та психологів з метою профілактики та конструктивного подолання внутрішньоособистісних конфліктів.

Висновки. Таким чином, у статті представлено змістові і процесуальні аспекти програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів. Її метою є розвиток самосвідомості вчителя та зниження проявів внутрішньоособистісного конфлікту. Результати реалізації програми вказують на особистісно-професійне зростання учителів та доцільність її впровадження у практику роботи з учителями.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці заходів, спрямованих на підвищення конфліктологічної компетентності вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Березовська Л. І. Психодіагностика та корекція внутрішньоособистісних конфліктів як умова подолання професійного вигорання вчителів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10 / Л. І. Березовська. – К., 2013. – 21 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк. – М., МГУ, 1984. – 200 с.
4. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга / И. В. Вачков. – М.: Ось-89, 2007. – 256 с.
5. Власенко І.А. Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова / І.А. Власенко. – К., 2016. – 20 с.
6. Донченко Е. А. Личность: конфликт, гармония / Е. А. Донченко, Т. М. Титаренко – К.: Политиздат Украины, 1989. – 175 с.

REFERENCES

1. Abul'hanova-Slavskaja, K. A. (1991) *Strategija zhizni [The strategy of life]*. M.: Mysl', [in Russian].
2. Berezovsjka, L. I. (2013) *Psykhodiagnostyka ta korekcija vnutrishnjoosobystisnykh konfliktiv jak umova podolannja profesijnogho vyghorjannja vchyteliv. [Psychodiagnosics and correction of intrapersonal conflicts as a condition of teachers' professional burnout]*. Candidate's thesis. Kyiv, [in Ukrainian].
3. Vasiliuk, F. E. (1984). *Psikhologija perezhivaniia (analiz preodolenia kriticheskikh situatsii) [Psychology of emotions (analysis of critical situations overcoming)]*. M: Izd-vo Mosk. un-ta, [in Russian].
4. Vachkov, I. V. (2007). *Osnovy tehnologii gruppovogo treninga [The basis of training technology]*. M.: Os'-89, [in Russian].
5. Vlasenko, I.A. (2016) *Psykhologichni osoblyvosti vnutrishnjoosobystisnykh konfliktiv u profesijnij dijalnosti vchytelja [Psychological peculiarities of intrapersonal conflicts in teacher's professional activity]*. Candidate's thesis. Kyiv, [in Ukrainian].
6. Donchenko, E. A. & Titarenko, T. M. (1989) *Lichnost': konflikt, armonija [Personality: conflict, harmony]*. K.: Politizdat Ukrainy, [in Russian].

7. Маланьїна Т.М. Психологічні особливості подолання вчителями внутрішньоособистісних конфліктів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Тетяна Михайлівна Маланьїна. – К., 2011. – 20 с.
8. Митина Л.М. Психологические особенности внутриличностных противоречий учителя / Л.М. Митина, О.В. Кузьменкова // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С.3-16.
9. Петровская Л. А. Общение – компетентность – тренинг. Избранные труды / Л. А. Петровская. – М.: Смысл, 2007. – 387 с.
10. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – М.: Наука, 1997. – 191 с.
11. Эллис А., Драйден У. Практика рационально-эмотивной поведенческой терапии / Пер. с англ. Т.Саушкиной / А. Эллис, У. Драйден. – СПб.: Речь, 2002. – 352 с.
12. Яценко Т. С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися / Т. С. Яценко. – К.: Освіта, 1993. – 208 с.

7. Malanjina, T.M. (2011) *Psykhologichni osoblyvosti podolannja vchyteljamy vnutrishnjoosobystisnykh konfliktiv [Psychological peculiarities of teachers' overcoming of intrapersonal conflicts]* Candidate's thesis. Kyiv, [in Ukrainian].
8. Mitina, L.M. & Kuz'menkova, O.V. (1998) *Psikhologicheskie osobennosti vnutrilichnostnyh protivorechij uchitelja [Psychological peculiarities of teacher's intrapersonal contradictions]* Voprosy psihologii. – Issues of Psychology, 3, 3-16, [in Russian].
9. Petrovskaja, L. A. (2007) *Obshhenie – kompetentnost' – trening. Izbrannye trudy [Communication – competence – training]* M.: Smysl, [in Russian].
10. Rubinshtejn, S. L. (1997) *Chelovek i mir [A person and the world]*. M.: Nauka, [in Russian].
11. Ellis, A. & Dryden, W. (2002) *The practice of Rational Emotiv Behavior Therapy* / Transl. from Engl. T. Saushkina. SPb.: Rech', [in Russian].
12. Jacenko, T. S (1993). *Aktivnaja social'no-psihologicheskaja podgotovka uchitelja k obshheniju s uchashhimisja [Active social psychological training of teacher to communication with pupils]*. K.: Osvida, [in Russian].

Инна Анатольевна Власенко,
психолог, ООО «Центр развития ребенка «Индиго»,
ул. Маршала Жукова, 33а, г. Киев, Украина

АКТИВИЗАЦИЯ КОНСТРУКТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ВНУТРИЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ УЧИТЕЛЕЙ КАК УСЛОВИЕ ИХ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА

Представлены модель и программа активизации конструктивного потенциала внутриличностных конфликтов учителей. Внутриличностный конфликт в профессиональной деятельности учителя рассматривается как системное явление, которое базируется на столкновении разных личностных образований в результате обострения социально-психологических и внутриличностных противоречий учителя, приобрело для него личностный смысл и возникает в условиях профессиональной деятельности. В основу построения программы активизации конструктивного потенциала внутриличностных конфликтов учителей положен субъектный подход, в соответствии с которым субъект способен к саморегуляции и самоорганизации, совершению осознанного выбора. Определены такие критерии проявления внутриличностных конфликтов – осознанность конфликта, развитые смысловые ориентации, адекватность самооценки, амбивалентное самоотношение, борьба мотивов и возможность совершать выбор, степень ригидности и толерантности во взаимодействиях. Наличие и выраженность внутриличностного конфликта определялись на основе комплекса психодиагностических методик, которые позволяют изучить конфликт опосредованно. Программа активизации конструктивного потенциала внутриличностных конфликтов учителей реализуется четырьмя блоками – когнитивным, эмоциональным, мотивационным и поведенческим, посредством которых осуществлено комплексное влияние на личность учителя. Целью программы является развитие самосознания учителей, расширения их представлений о себе, повышение адаптационных возможностей, что способствует снижению проявлений внутриличностных конфликтов. Охарактеризованы компоненты программы: групповые формы работы с учителями, социально-психологический тренинг, индивидуальное консультирование. Представлены результаты внедрения данной программы, указывающие на ее эффективность. Установлено, что представления программа способствует повышению способности педагогов адекватно оценивать прожитую часть жизни, осмысливать жизнь, воспринимать себя главным источником активности; снижению выраженности внутренних конфликтов, сомнений, несогласия с собой, уровня тревожности; развитию способности выходить из зоны комфорта, навыков коммуникативной компетентности. Выявлено, что после проведения указанной программы у учителей снизился показатель высокого уровня внутриличностных конфликтов (с 43,3% до 23,3%), повысились показатели среднего уровня (с 56,7% до 70%). Результаты применения представленной программы указывают на личностный и профессиональный рост учителей и целесообразность ее внедрения в практику работы с педагогами.

Ключевые слова: тренинг, внутриличностный конфликт, субъект, самосознание, учителя

Inna Vlasenko,
psychologist, «Child Development Center «Indigo»,
33-A Marshal Zhukov St., Kyiv, Ukraine

THE CONSTRUCTIVE POTENTIAL ACTIVATION OF TEACHERS' INTRAPERSONAL CONFLICTS AS A CONDITION OF THEIR PERSONALITY AND PROFESSIONAL GROWTH

The article presents the model and program on constructive potential activation of teachers' intrapersonal conflict. Intrapersonal conflict in teacher's professional activity is examined as the system phenomenon which is based on the collision of different personality educations as a result of sharpening of social-psychological and intrapersonal contradictions of teacher has got personal sense for her/him and it is arisen in professional activity of teacher. The subject approach gives us a reason to consider the personality of teacher as a subject that is able to self-regulation and self-organization. The ideas of subject approach formed the basis of program on constructive potential activation of teachers' intrapersonal conflict as well as positions: about the structural way of overcoming of intrapersonal conflict, which can be realized in person's activity; about the combination of influence on the conscious and unconscious sphere of individual, ideas about methods of active social-psychological studies and cognitive-behavioral approach for the correction of negative emotional states. There have been identified criteria (conflict awareness, lifemeaning orientations; Self-adequacy, Self-concept ambivalence; motivations struggle, ability to make a choice; tolerance and rigidity degree in interactions) of teachers' intrapersonal conflicts. The program has been realized by four blocks – cognitive, emotional, motivational, behavioral. The purpose of the program is to develop teachers' self-consciousness, to expand their presentations about themselves, increase adaptation possibilities, which impact on decline of teachers' intrapersonal conflicts indexes. In the program the group forms of work with teachers, training and individual advising of teachers have been presented. It has been approved and proved the efficiency of the program. It been increased teachers' ability to correct estimate the spent part of life, comprehend life, perceive themselves as the main source of their activity, and also it has been declined intrapersonal conflict expressed as well as doubts, disagreement with themselves,

high level of anxiety. It has also been developed the teachers' ability to go out from the comfort area and communicative competence skills. It has exposed, that after the assessment of presented program the index of high level of teachers' intrapersonal conflicts have been gone (from 43,3% to 23,3%), the index of middle level of such conflicts have been grown (from 56,7% to 70%). The results have indicated teachers' personality and professional growth and expediency to introduce the program in practical work with teachers.

Keywords: training, intrapersonal conflict, subject, self-consciousness, teachers

Подано до редакції 14.04.2016

УДК 159.9:34

Ксенія Петрівна Гавриловська
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна

СОЦІАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПРАВОВОЇ ДІЙНОСТІ

У статті висвітлено особливості конструювання правової дійсності в масовій психіці. Здійснено аналіз результатів емпіричного дослідження психосемантичних характеристик образу злочинця в масовій правовій психіці. Встановлено, що образ злочинця має переважно негативне емоційне забарвлення. Виявлено тенденцію поблагливого ставлення до осіб, що здійснили адміністративне правопорушення; досить велике прагнення до встановлення соціальної справедливості, а також наявне в масовій психіці переконання у тому, що суд, переважно, виправдовує осіб, які здійснили корисливі злочини.

Ключові слова: масова правова психіка, соціальне конструювання, соціальна перцепція, образ права, образ злочинця.

Постановка проблеми. Складна соціально-економічна ситуація в Україні зумовила різке зростання злочинності. Цей процес знаходить своє відображення у масовій правовій психіці. Масова правова психіка – це сфера масової психіки, яка відображає особливості взаємодії громадян з правовою системою держави і містить більш-менш систематизовані уявлення про розвиток правової ситуації у країні. Несвідомі компоненти відображення правового життя – це афективно заряджені стимули, що лежать в основі ірраціональних поглядів і світоглядних орієнтирів. Саме на неусвідомлюваному рівні відображення правового буття відбувається моделювання особистістю власної правової поведінки і саме тут починають діяти ті психологічні механізми, які визначають характер та напрям правової поведінки особистості.

Оскільки правові норми відіграють важливу роль у регулюванні життя соціуму, соціальне конструювання правової дійсності є необхідною умовою орієнтування особистості у навколишній дійсності. Знання того, що певні дії у певній ситуації породжують певні наслідки, можуть впливати на поведінку особистості, оскільки можуть або стримувати цей тип поведінки, або провокувати особистість на структурування своєї життєдіяльності таким чином, щоб уникнути покарання. Саме тому проблема суб'єктивного реконструювання феноменів, пов'язаних із системою правових норм держави, є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психічне відображення реальності є завжди суб'єктивним, передбачає інтерпретацію та уявне конструювання дійсності [1]. Представники соціального конструктивізму концентрують увагу на внутрішньоособистісних процесах наділення смислом власних знань і досвіду в соціальному контексті. Соціальне конструювання виконує роль організації суб'єктивного світу. Соціальне знання не мусить бути істинним, воно просто не повинно суперечити досвіду соціальних взаємодій та має підкріплювати загальну концепцію і систему інтерпретацій соціального досвіду. Соціальний конструктивізм заперечує об'єктивність соціальної реальності і абсолютизує суб'єктивний аспект [2].

У рамках соціального конструктивізму правову систему можна розглядати як те, що людина переживає, у відтворенні чого приймає участь шляхом соціальної активності. Тобто, пізнання правової дійсності співпадає з її конструюванням у психіці особистості. Соціальне конструювання тісно пов'язане з процесом соціальної перцепції. Соціальна перцепція таких великих соціальних об'єктів як держава, організація, правова та економічна системи супроводжується створенням образу об'єкта, що ґрунтується на інтерпретації і є результатом рефлексії.

Сприймання правової системи особистістю можна визначити як відображення у психіці особистості елементів правової системи у сукупності їх якостей та